

Madekosken ja Heikkilänkankaan koulun toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma

vuosille 2022-2025



Sisällys

Johdanto.....	3
1. Tasa-arvo – ja yhdenvertaisuussuunnitelman tarkoitus	4
1.1 Yhdenvertaisuuteen ja syrjintään kuuluvat käsitteet	4
1.2 Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvä lainsäädäntö sekä opetussuunnitelma.....	5
2. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyön osa-alueet	7
2.1 Opetuksen järjestäminen	7
2.2 Opintosuoritusten arviointi	9
2.3 Elämäkatsomus vakaumus ja mielipide	9
2.4 Etninen tausta, kansallisuus ja kieli	9
2.5 Seksuaalinen suuntautuminen	9
2.6 Sukupuoleen perustuva häirintä ja seksuaalinen häirintä	10
2.7 Vammaisuus ja terveydentila	11
2.8 Syrjintä	11
3. Menetelmiä koulun tasa-arvotilanteen edistämiseksi	12
3.1 Puhutaan	12
3.2 Puututaan.....	14
3.3 Muututaan	15
4. Toimintasuunnitelma.....	16
4.1. Aikaisemmat toimenpiteet.....	17
4.2 Seuraavat kehittämiskohteet v. 2022-25	20
4.3 Suunnitelman hyväksyminen, tiedottaminen ja toimeenpano	21
4.4 Arviointi ja seuranta	21
Liite 2	23
Liite 3	25
Liite 4	29
Liite 5	32
Liite 6	33

Johdanto

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta velvoittaa kouluja ja oppilaitoksia laatimaan tasa-arvosuunnitelman. Yhdenvertaisuuslaki edellyttää, että kouluilla ja oppilaitoksilla pitää olla suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Tasa-arvon edistäminen kouluissa tarkoittaa sitä, että oppilaita kohdellaan tasapuolisesti ja syrjimättömästi koulupäivän kaikissa tilanteissa. Koulussa laadittava tasa-arvosuunnitelma on työkalu, joka ennaltaehkäisee sukupuolen perusteella tapahtuvaa syrjintää ja tukee sukupuolten tasa-arvon edistämistä koulun arjessa. Tasa-arvosuunnitelmalla varmistetaan, että koulussa tehdään järjestelmällistä tasa-arvotyötä. Tavoitteena on myös, että tulevaisuudessa naiset ja miehet jakautuisivat eri tehtävätasolle ja eri ammatteihin nykyistä tasaisemmin kykyjensä ja taipumustensa mukaan.

Tasa-arvoisessa ja yhdenvertaisessa koulussa ei saa esiintyä syrjintää sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn, kuten iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, seksuaalisen suuntautumisen, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä. Yhdenvertaisuuslaki, rikoslaki, tasa-arvolaki ja työläinsäädäntö tarkentavat syrjinnän kieltä eri elämänalueilla.

Tasa-arvon edistämässä ei ole kyse vain oikeudenmukaisuuden toteuttamisesta, vaan myös edellytysten luomisesta viihtyisän ja motivoivan oppimisympäristön syntymiseksi. Kun kaikkien osaamista ja työtä arvostetaan oikeudenmukaisesti, edistää se oppilaiden hyvinvointia ja kouluviihtyvyyttä.

Tavoitteena on tasa-arvoinen, yhteistyökykyinen sekä tuloksekas työympäristö, jossa tasa-arvo on osa koko toimintakulttuuria. Tasa-arvon edistäminen on kaikkien koulun jäsenten velvollisuus. Erityisesti koulun johdon ja henkilökunnan sitoutuminen tasa-arvoa edistäviin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin on tärkeää. Tasa-arvosuunnitelman perimmäinen tarkoitus on, että tasa-arvoajatus ja – tavoite saataisiin luontevasti sisällytettyä kaikkeen koulun toimintaan.

Koulun toiminnan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden parantamiseksi keskeisiä kehittämisalueita ovat

- syrjinnän tunnistaminen ja siihen puuttuminen
- toiminnan ja käytäntöjen yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi ja yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden toteutuminen
- osallisuuden lisääminen.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista vaikeuttaviin asenteisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Syrjivät asenteet ovat usein tiedostamattomia ja syrjivät rakenteet vaikeasti havaittavissa. Ilman asenteellisia muutoksia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi tehtävät toimenpiteet jäävät vaikutukseltaan pinnallisiksi ja lyhytkestoisiksi.

1. Tasa-arvo – ja yhdenvertaisuussuunnitelman tarkoitus

Tämä suunnitelma toimii pohjana koulumme tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistyölle. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma päivitetään tarvittaessa, mutta vähintään kolmen vuoden välein. Tätä suunnitelmaa täydentävät koulujen oppilashuoltosuunnitelmat. Suunnitelmaa tehdään ja päivitetään oppilaiden, huoltajien ja koulun henkilökunnan yhteistyönä. Aluksi tutustutaan aiheeseen liittyvään käsitteistöön, lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmaan.

1.1 Yhdenvertaisuuteen ja syrjintään kuuluvat käsitteet

Syrjinnällä tarkoitetaan **yhdenvertaisuuslain 6 §** mukaan:

- 1) sitä, että jotakuta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa (välitön syrjintä);
- 2) sitä, että näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa jonkun erityisen epäedulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden, paitsi jos säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia (välillinen syrjintä)
- 3) henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri (häirintä);
- 4) ohjetta tai käskyä syrjiä.

Etninen syrjintä on ihmisten eriarvoista kohtelua sillä perusteella, että he kuuluvat tiettyyn etniseen tai kansalliseen ryhmään. Etnistä syrjintää voi olla myös erilaiseen asemaan asettaminen henkilön uskonnon tai kansalaisuuden perusteella.

Häirinnällä tarkoitetaan henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri.

Muodollisen yhdenvertaisuuden toteutuminen tarkoittaa sitä, että samanlaisessa tapauksessa ihmisiä tulee kohdella samalla tavoin. Tasapuolinen kohtelu on tärkeä hallinnon oikeusperiaate. Perustuslaki kieltää ihmisten asettamisen erilaiseen asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Hallintolain 6 § mukaan viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden.

Tosiasiallinen yhdenvertaisuuden toteuttaminen edellyttää yhteiskunnassa esiintyvän syrjintään perustuvan eriarvoisuuden aktiivista poistamista. Samanlainen kohtelu ei aina takaa yhdenvertaisuuden toteutumista, sillä ihmisten lähtökohdat ja mahdollisuudet ovat erilaiset. Yhdenvertaisuuden aktiivinen edistäminen voi merkitä poikkeamista samanlaisen kohtelun periaatteesta, jotta heikommissa asemassa olevien ryhmien tosiasiallinen yhdenvertaisuus toteutuisi. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää myös välilliseen syrjintään puuttumista. Välillinen syrjintä on usein tahatonta ja perustuu esimerkiksi siihen, ettei näennäisesti puolueettoman säännöksen tai käytännön vaikutuksia erilaisiin ihmisiin tunnusteta.

Positiivinen erityiskohtelu tarkoittaa tietyn syrjinnälle alttiin ryhmän (esim. vanhukset, lapset, etniset vähemmistöt) asemaa ja olosuhteita parantavia erityistoimenpiteitä, jotka tähtäävät tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseen eivätkä asteeltaan muodostu toisia syrjiviksi. Yhdenvertaisuuslain 7 § mukaan positiivisen erityiskohtelun on oltava pyrityn tavoitteen kannalta oikeasuhteista. Suppeassa oikeudellisessa tarkastelussa positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan määräaikaiseksi suunniteltuja

rekrytointiin, uralla etenemiseen ja oppilasvalintoihin liittyviä toimenpiteitä, joilla lisätään aliedustettujen ryhmien osuutta työpaikoilla, eri henkilöstöryhmissä ja oppilaitoksissa. Ennakoon suunnitellut painotukset vaikuttavat tilanteissa, joissa kahta muodollisesti pätevää hakijaa verrataan keskenään aliedustettua ryhmää edustavan hakijan hyväksi.

Laajemmassa tarkastelussa positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla tuetaan eri ryhmien tosiasiallista yhdenvertaisuutta ja osallistumismahdollisuuksia eri elämänalueilla. Esimerkiksi romanilasten koulunkäyntiä tukevat erityisjärjestelyt sekä tulkkauksen ja erikielisten tiedotusmateriaalien käyttö huonosti suomea puhuvien henkilöiden kanssa asioidessa ovat tällaisia toimenpiteitä. Tässä tapauksessa voidaan puhua myös asiakaslähtöisestä palveluiden kehittämisestä.

Yhdenvertaisuuslain 5 § mukaan työn teettäjän tai koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa tehtävä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden työhön tai koulutukseen pääsyn, työssä selviämisen ja työuralla etenemisen turvaamiseksi.

Kohtuullinen mukauttaminen tarkoittaa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta rasitetta esimerkiksi työnantajalle tai koulutuksen järjestäjälle, ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kohtuullisilla mukautuksilla edistetään vammaisten henkilöiden työllistymistä, työssä selviytymistä ja työn säilyttämistä, koulutusta ja elinikäistä oppimista.

1.2 Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvä lainsäädäntö sekä opetussuunnitelma

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja sen muutos (1329/2014) 5a§

5 § (30.12.2014/1329)

Tasa-arvon toteuttaminen koulutuksessa ja opetuksessa

Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien sekä muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista. Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen.

5 a § (30.12.2014/1329)

Toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi oppilaitoksissa

Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että vuosittain laaditaan oppilaitoskohtaisesti tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden tai opiskelijoiden kanssa. Suunnitelma voidaan sisällyttää osaksi opetussuunnitelmaa tai muuta oppilaitoksen suunnitelmaa.

Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää:

- 1) selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta;
- 2) tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi;
- 3) arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista.

Eriyistä huomiota tulee kiinnittää oppilas- tai opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintasuoritusten arviointiin sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

Tasa-arvolaki www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609

Tasa-arvo on taitolaji <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/tasa-arvotyö-taitolaji>

Yhteiseen ymmärrykseen tasa-arvosta, Opas oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelman laadintaan. opetushallitus

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/46730_tasa-arvo-opas.pdf

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325

6 §

Koulutuksen järjestäjän velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta

Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.

Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on varattava oppilaille ja heidän huoltajilleen sekä opiskelijoille tai heidän edustajilleen mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä.

Yhdenvertaisuuslaki: www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325

Yhdenvertaisuuden edistäminen: <https://www.syrjinta.fi/yhdenvertaisuuden-edistaminen>

Yhdenvertaisuuden arvioiminen:

<https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/Yhdenvertaisuuden+arvioinnin+opas>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita on täydennetty Opetushallituksen määräyksellä 63/011/2015. Kouluilla tulee olla laadittuna 1.1.2017 yhdenvertaisuuslain mukainen yhdenvertaisuussuunnitelma ja tasa-arvolain mukainen tasa-arvosuunnitelma.

Tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuusperiaate ohjaavat perusopetuksen kehittämistä. Opetus edistää taloudellista, sosiaalista, alueellista ja sukupuolten tasa-arvoa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 on sitouduttu sukupuolten tasa-arvon edistämiseen monesta näkökulmasta:

- Perusopetus kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia opinnoissa. Jokaista oppilasta autetaan tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsa ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja.
- Perusopetus lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolten moninaisuudesta.
- Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat perusopetuksen toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavia periaatteita.

- Opetuksen tulee olla sukupuolitietoista. Jokainen oppiaine edistää sukupuolten tasa-arvoa omalla tavallaan.
- Työtapojen, oppimisympäristöjen ja yhteistyökumppaneiden valinnassa kiinnitetään huomiota sukupuolittuneiden asenteiden ja käytänteiden tunnistamiseen ja muuttamiseen.

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa todetaan, että jokainen oppilas on ainutlaatuinen omana itsenään. Opetussuunnitelma velvoittaa antamaan tietoa sukupuolen moninaisuudesta. Jokaiseen oppilaaseen tulee suhtautua yksilönä. Tämä edellyttää kunkin oppilaan erityispiirteiden ymmärtämistä.

2. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyön osa-alueet

Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyy kahdeksan eri osa-aluetta, joita esitellään seuraavaksi.

2.1 Opetuksen järjestäminen

Opetussuunnitelman perusteissa 2014 todetaan:

Perusopetuksen **yhteiskunnallisena tehtävänä** on edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Perusopetus kartuttaa inhimillistä ja sosiaalista pääomaa. Inhimillinen pääoma koostuu osaamisesta ja sosiaalinen pääoma ihmisten välisistä yhteyksistä, vuorovaikutuksesta ja luottamuksesta. Yhdessä ne edistävät yksilöllistä ja yhteiskunnallista hyvinvointia ja kehitystä. Perusopetuksen tehtävänä on osaltaan ehkäistä eriarvoistumista ja syrjäytymistä sekä edistää sukupuolten tasa-arvoa. Perusopetus kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia eri oppiaineiden opinnoissa sekä lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Jokaista oppilasta autetaan tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsä ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja.

Perusopetuksen **kulttuuritehtävänä** on edistää monipuolista kulttuurista osaamista ja kulttuuriperinnön arvostamista sekä tukea oppilaita oman kulttuuri-identiteetin ja kulttuurisen pääoman rakentamisessa. Opetus lisää ymmärrystä kulttuureiden moninaisuudesta ja auttaa hahmottamaan kulttuureita menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumoina, joissa jokainen voi itse olla toimijana.

Elämän, toisten ihmisten ja luonnon kunnioittamisen rinnalla korostetaan ihmisarvon loukkaamattomuutta, ihmisoikeuksien kunnioittamista ja suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Suomen perustuslain ja yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, seksuaalisen suuntautumisen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Opetuksen ja opetusaineistojen tulee tukea tasa-arvolain toteutumista.

Koulussa huolehditaan, että oppilaalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Opetuksessa käytettävät työvälineet, työaineet ja oppimateriaalit ovat kaikkien saatavilla. Oppilaat eivät saa joutua epätasa-arvoiseen asemaan esimerkiksi sen vuoksi, että osalla oppilaista on käytettävissä omia digitaalisia laitteita. Mikäli opetukseen sisältyy leirikouluja, retkiä tai opintokäyntejä, jotka ovat maksullisia, varmistetaan, että kaikilla oppilailta on mahdollisuus osallistua varallisuudesta huolimatta. Oppilaalla on oikeus saada myös maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä oppilashuolto sekä laissa määritellyt

opintososiaaliset edut ja palvelut. Oppilashuollon palveluiden tulee olla yhdenvertaisesti saavutettavissa riippumatta siitä, missä koulussa oppilas opiskelee.

Opetukseen osallistuvalla on **oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön**. Kouluissa voidaan käyttää Kiva – koulu ohjelmaa, joka tarjoaa koulun henkilökunnalle tietoa kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta sekä pyrkii sitouttamaan kaikki koulun aikuiset kiusaamisen vastaiseen työhön. Sen avulla varmistetaan, että kouluissa puututaan kaikenlaiseen kiusaamiseen ja syrjintään ja kasvatetaan oppilaita, jotka eivät kiusaa muita. Kouluissa toteutetaan myös vuosittain kiusaamiskyselyt.

Koulun aikuisten toiminnassa otetaan huomioon oppilaan edun ensisijaisuus, oppilaan oikeus ilmaista näkemyksensä ja tulla kuulluksi sekä oppilaan näkemysten kunnioittaminen.

Sukupuolittietoinen opetus

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan opetuksen tulee olla sukupuolittietoista. Sukupuolittietoisuus on hyvän opetuksen tunnuspiirre. Sukupuolittietoisessa opetuksessa opettaja tiedostaa käsityksensä sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Sukupuolittietoinen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa oppijassa. Sukupuolittietoisessa opetuksessa tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita ja puretaan niitä. Sukupuolittietoinen opetus rakentaa johdonmukaisesti sukupuolten tasa-arvoa. Sukupuolittietoisuus on osa hyvän opettajan ammattitaitoa. Sukupuolittietoinen opettaja:

- ymmärtää sukupuolta muokkaavia sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä tietää, että niihin voi vaikuttaa
- tunnistaa omia taipumuksiaan suhtautua oppilaisiin eri tavoin sukupuolen mukaan
- antaa oppilaalle tilaa olla omanlaisensa ilman perinteisiä sukupuoliodotuksia
- osaa tukea oppilaan kasvua ja sukupuoli-identiteetin rakentumista silloinkin, kun oppilas on epävarma sukupuoli-identiteetistään tai kuuluu sukupuolivähemmistöön, sekä osaa tarvittaessa ohjata oppilaan oppilashuollon palveluihin
- purkaa työyhteisössään opetuksen sukupuolittavia ajattelu- ja vuorovaikutusmalleja sekä käytäntöjä
- osaa analysoida oppilaiden kanssa tyttöjen ja poikien, naisten ja miesten ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamia rakenteellisia epätasa-arvotekijöitä
- edistää tasa-arvoa aktiivisesti omassa luokassaan ja koulu-yhteisössään valitessaan oppimateriaaleja, työtapoja ja yhteistyökumppaneita
- kehittää koulun toimintakulttuuria sukupuolittietoiseksi ja osallistuu koulun
- tasa-arvosuunnitteluun.

Sukupuolittietoinen lähestymistapa tunnistaa sukupuolten erot, mutta ei pidä niitä ainoastaan biologisina, vaan myös kulttuurisesti ja sosiaalisesti muotoutuneina. Sukupuolittietoisuus konkretisoituu opettajan toiminnassa; hänen kyvyssään kuulla, kuunnella ja havaita oppilasta, tehdä hänestä tulkintoja sekä olla dialogissa hänen kanssaan. Sukupuolittietoisien ohjauksen keskeinen päämäärä, oppilaan toimijuuden ja toimintakyvyn vahvistuminen, merkitsee hänen kykyään tehdä mielekkäitä oppiaine- ja muita valintoja ja merkityksellisiä suunnitelmia, jolloin sukupuoli ei asetu tiedostamattomaksi rajoitteeksi tai esteeksi.

(LIITE 2 Tasa-arvon edistäjän pieni sanakirja)

2.2 Opintosuoritusten arviointi

Arviointi perustuu opetussuunnitelmassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseen. Tavoitteet ja arviointiperusteet kerrotaan oppilaille. Oppilaan ikä huomioiden oppilasta ohjataan asettamaan itse tavoitteita omalle oppimiselleen. Arvioinnissa ei verrata oppilaiden suorituksia toisiinsa eikä arviointi kohdistu oppilaan persoonaan, temperamenttiin tai muihin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Arvioinnin tulee olla oppimista ohjaavaa. Arvioinnissa käytetään monipuolisia menetelmiä ja opettajan on annettava oppilaalle jatkuvaa palautetta hänen edistymisestään. Oppilaalle on annettava mahdollisuus osoittaa osaamistaan erilaisilla tavoilla. Käyttäytyminen arvioidaan erikseen, eikä oppilaan käytös vaikuta yksittäisestä oppiaineesta saatavaan arvosanaan. Oppilaalla ja huoltajalla on oikeus saada tietoa opettajalta arviointiperusteiden soveltamisesta. Perusopetuksen päättöarvosanat annetaan yhdenvertaisin perustein. Koulun sisällä on yhtenäinen arviointikulttuuri.

2.3 Elämäkatsomus vakaumus ja mielipide

Syrjintä vakaumuksen perusteella on laissa kielletty. Kiellettyä on myös oman syrjivän käytöksen perusteleminen vakaumuksella. Syrjintä vakaumuksen perusteella tarkoittaa ihmisen elämäkatsomuksellisten arvojen loukkaamista. Koulussa kunnioitetaan ihmisten erilaisia elämäntapoja ja -arvoja. Ilmapiiri on erilaisia vakaumuksia kohtaan avoin ja erilaisiin vakaumuksiin suhtaudutaan yhdenvertaisesti. Koska epäkunnioittava suhtautuminen toisen vakaumukseen saattaa johtua tietämättömyydestä ja ennakkoluuloista, pyritään järjestämään mahdollisuuksia tutustua erilaisiin arvomaailmoihin. Koulussa voi vierailta tasapuolisesti eri elämäkatsomuksellisia mielipiteitä edustavia vieraita kuten esimerkiksi uskonnollisten seurakuntien ja yhdistysten edustajia sekä yhteiskunnallisia järjestöjä. Virallisessa tiedotuksessa ja henkilökunnan antamassa neuvonnassa kunnioitetaan erilaisia vakaumuksia ja erilaisia arvopohjia. Ruokailussa otetaan huomioon vakaumukset sekä erityisruokavaliot.

2.4 Etninen tausta, kansallisuus ja kieli

Etnisestä taustastaan, kansallisuudestaan tai kielestään riippumatta kaikki ovat samanarvoisia. Oppilaiden, henkilökunnan ja vierailijoiden oikeutta etniseen ja kulttuuriseen identiteettiin kunnioitetaan. Rasismia ja etnistä syrjintää ei sallita. Tavoitteena on, että syrjintä ehkäistään jo ennalta. Syrjintätapaukset tunnistetaan ja niihin puututaan välittömästi. Monimuotoisuutta arvostavaa ja keskustelevaa toimintakulttuuria kehitetään sekä tuetaan tasa-arvoista kohtaamista ja vuorovaikutusta. Pyritään huolehtimaan tulkkipalveluista, jotta esimerkiksi koulun ja kodin yhteistyötä voidaan toteuttaa oppilaan huoltajan äidinkielestä huolimatta. Erilaisia ajattelu- ja toimintatapoja sallitaan ja hyväksytään. Monikulttuurisuutta pidetään positiivisena resurssina, johon erilaiset ihmiset tuovat täydentävää osaamista. Monimuotoista osaamista pyritään hyödyntämään kaikessa toiminnassa.

2.5 Seksuaalinen suuntautuminen

Koulussa moninaiselle sukupuolen tai sukupuoleettomuuden ilmaisulle ja sukupuoli-identiteetin kehittymiselle ja sen pohtimiselle annetaan tilaa ja aikaa. Oppilaan, henkilökuntaan kuuluvan ja vierailijan seksuaalista suuntautumista kunnioitetaan. Seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvaa syrjintää ei sallita. Erilaisten ihmisten kohtaamisen ja arvostamisen kulttuuria tuetaan ja edistetään. Hyväksyvää, avointa ja sallivaa ilmapiiriä rakennetaan tietoisesti ja suunnitelmallisesti. Oppilaat ja henkilökunta ottavat

toiminnassaan ja tiedotuksessaan huomioon seksuaalisen moninaisuuden. Seksuaalisesta moninaisuudesta kerrotaan ja keskustellaan oppitunneilla osana opetussuunnitelmia ja opetusta.

Jokaisella on oikeus määritellä sukupuolensa

Jokaisella tulee olla oikeus itse määritellä, millainen tyttö tai nainen, poika tai mies hän on, vai kokeeko hän olevansa muunsukupuolinen eli jotain naiseuden ja mieheyden ulkopuolella tai sukupuolten välissä. Kokemus omasta sukupuolesta voi myös muuttua ja vaihdella eri elämänvaiheissa. Yksilön sukupuoli onkin aina moninainen kokonaisuus ja kirjo ominaisuuksia.

Muiden tulee kunnioittaa yksilön kokemusta ja ymmärtää, että jokainen on oman itsensä paras asiantuntija. Sukupuolitietoinen opettaja osaa tukea oppilasta oman sukupuolen itsemäärittelyssä tämän prosessin eri vaiheissa. Sukupuolen moninaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen auttavat laajentamaan kuvaamme siitä, millaisia voimme ja saamme olla ihmisinä, tyttöinä ja poikina, miehinä ja naisina tai muunsukupuolisina.

Kapeista käsityksistä aiheutuu vakavia ongelmia kuten kiusaamista ja ulkopuolelle jättämistä, yksinäisyyttä, koulutuksen keskeyttämistä, syrjäytymistä ja itsetuhoisuutta, jopa itsemurhia.

Kun oppilas ilmaisee sukupuoltaan epätyypillisesti, on tärkeää, että hänen kokemustaan arvostetaan, tuetaan ja mahdolliseen kiusaamiseen puututaan. Oppilaan sukupuolen ilmaisua arvostavalla kohtaamisella ja kasvatuksella on myönteinen vaikutus aikuisuuteen asti.

2.6 Sukupuoleen perustuva häirintä ja seksuaalinen häirintä

Häirinnästä on kyse silloin, kun teoilla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Voidaan ajatella, että häirintä on yksi kiusaamisen muoto. Häirintään voi kuitenkin syyllistyä, vaikka ei tarkoittaisi pahaa. Kyseessä voi olla ei-toivottu huomio, joka ei kunnioita toisen rajoja. Esimerkiksi ihastuminen ei oikeuta häirintää. Häirinnälle on tyypillistä sen toistuvuus.

Sukupuoleen perustuva häirintä on ei-toivottua käytöstä, joka liittyy sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun. Sukupuoleen perustuva häirintä ei ole luonteeltaan seksuaalista. Sukupuoleen perustuva häirintä voi olla esimerkiksi

- halventavaa puhetta toisesta sukupuolesta
- sukupuolivähemmistöön kuuluvan leimaamista epänormaaliksi
- toisen ihmisen väheksyntää tai nöyryyttämistä sukupuolen perusteella
- koulukiusaamista silloin, kun se perustuu kiusatun sukupuoleen.

Seksuaalinen häirintä on ei-toivottua käytöstä, jolla loukataan toisen koskemattomuutta. Seksuaalinenkin häirintä koulussa saattaa alkaa jo alaluokilla. Seksuaalinen häirintä voi olla esimerkiksi

- vihjailevia eleitä tai ilmeitä
- härskejä puheita, nimittelyä tai kaksimielisiä vitsejä
- vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevia huomautuksia tai kysymyksiä
- pornoaineiston esille asettamista
- seksuaalisesti värittyneitä yhteydenottoja tai toimintaa sosiaalisessa mediassa
- fyysistä koskettelua, seksuaalisväritteisiä ehdotuksia tai vaatimuksia
- seksuaalista väkivaltaa.

Häirintä on hämmentävä kokemus. Käsittelemällä ilmiötä se voidaan tunnistaa paremmin. Lapsi tai nuori ei välttämättä osaa tai uskalla kertoa kokemastaan. Syitä voi olla monia:

- pelko oman tilanteen pahentumisesta tai kostosta
- häiritsijän uhkaileva tai hyvittelevä käytös
- pelko leimautumisesta kantelijaksi tai uhriksi
- ohittaminen – olettaen, että häirintä loppuu, jos sen jättää huomioimatta
- voimattomuus – kokemus, että mikään oma toiminta ei riitä lopettamaan häirintää
- itsensä syyttäminen
- oman kokemuksen epäileminen
- pyrkimys lopettaa häirintä muuttamalla omaa käytöstä tai pukeutumista
- kokemus siitä, että kertominen ei johda mihinkään
- pelko siitä, että puuttuminen vaatisi esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen paljastamista.

Lisäksi poikien saatetaan ajatella pitävän kaikesta seksuaalisväritteisestä huomiosta, jota he tytöiltä saavat. Poikien saatetaan myös ajatella olevan aina kykeneviä puolustamaan itseään häirinnältä.

Häirinnästä keskusteltaessa huomio siirtyy usein häirinnän kohteeseen. Tätä voidaan syyttää provosoinnista, vääränlaisesta pukeutumisesta, kiltteydestä, puolustautumattomuudesta tai siitä, että hän piti puoliaan. Usein häirinnän kohde kokee syyllisyyttä ja häpeää.

On kuitenkin muistettava, että häirintä ei ole koskaan sen kohteeksi joutuneen syytä.

2.7 Vammaisuus ja terveydentila

Ketään ei syrjitä vammaan tai terveydentilan perusteella. Ihmisen kohtelu on yhdenvertaista ja asiallista, on sitten kyse psyykkisestä tai fyysisestä sairaudesta tai vammasta. Oppilaalla ja henkilökuntaan kuuluvalla on oikeus päättää, mitä hän kertoo yhteisönsä henkilöille terveydentilastaan tai vammastaan. Asiasta sovitaan aina oppilaan huoltajan kanssa. Koulussa tehdään erityisjärjestelyjä, jotta kaikki oppilaat voivat osallistua opetukseen. Näistä sovitaan erikseen asianomaisen kanssa. Esteettömyys tarkoittaa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteutumista niin, että jokainen voi ominaisuuksistaan huolimatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

2.8 Syrjintä

Mikä on syrjintää?

Tasa-arvolaisissa mainitut syrjintäperusteet ovat sukupuoli ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen. Sen mukaan syrjintää ovat välitön syrjintä, välillinen syrjintä ja seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä. (Tasa-arvolaki 7 §)

Yhdenvertaisuuslaissa mainitut syrjintäperusteet ovat ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja muu henkilöön liittyvä syy. (Yhdenvertaisuuslaki 8 §)

Perustuslaissa syrjintä on kielletty kaikilla henkilöön liittyvillä perusteilla. (Perustuslaki 6 §)

Tämä on syrjintää

Välitöntä syrjintää on yksilön tai ryhmän kohteleva eri tavoin kuin muita ilman hyväksyttävää perustetta.

Välillistä, epäsuoraa syrjintää on esimerkiksi näennäisesti puolueeton käytäntö, tieto tai toimintatapa, joka asettaa toisen tai toiset muita heikompaan asemaan.

Piilosyrjintää ovat vähättely, poissulkeminen, tuen puute ja sivuuttaminen.

Rakenteellista syrjintää on ajattelu, ettei syrjiviä käytäntöjä voi muuttaa.

Moniperusteisessa syrjinnässä yksilöä tai ryhmää syrjitään monella eri perusteella.

Häirintä ja epäasiallinen kohtelu ovat syrjintää.

Ohje tai käsky syrjiä on syrjintää.

Vastatoimet ovat syrjintää: jokaisella on oikeus vedota syrjinnän vastaiseen säädäntöön ilman, että siitä on hänelle haittaa.

Mikä on syrjintää? <https://www.tasa-arvo.fi/mika-on-syrjintaa>

Syrjinnän kieltäminen muussa lainsäädännössä: <https://www.tasa-arvo.fi/syrjinnan-kieltaminen-muussa-lainsaadannossa>

PAREMPI KOULU KAIKILLE: <https://www.tasa-arvo.fi/parempi-koulu-kaikille>

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus koulussa – opas:

<https://www.tasa-arvo.fi/documents/10181/35426/ParempiKouluKaikille-suomi-uusi-01.pdf/d3ecb3fe-afc0-4e31-9cd3-791ff35922d8>

3. Menetelmiä koulun tasa-arvotilanteen edistämiseksi

3.1 Puhutaan

Ensimmäinen tavoite on puhua tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta enemmän.

Vaikka tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat olleet hiljattain esillä mm. mediassa ehkä enemmän kuin koskaan ennen, koulussa tarvitaan keskustelua kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä, yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta.

Koulun kaikkia käytäntöjä, toimintatapoja ja oppiaineistoja tulee arvioida tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta. Edistävätkö tavat, käytännöt, toiminta ja aineistot tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista vai estävätkö ne sitä?

Näistä tulisi puhua

Arvoja koskevia kysymyksiä ymmärretään eri ikäisenä eri tavoin ja siksi niistä on puhuttava yhä uudelleen.

Koulussa on usein palattava peruskysymyksiin:

Mitä tasa-arvo tarkoittaa?

Mitä yhdenvertaisuus tarkoittaa?

Kuka tarvitsee esteettömyyttä?

Miksi niistä puhutaan?

Vasta tämän jälkeen voidaan keskustella

Edistävätkö koulun tavat ja käytännöt tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta?

Ehkäisevätkö koulun tavat ja toiminta syrjintää, kiusaamista ja häirintää?

Toteutuuko esteettömyys?

Miten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään?

Millä tavoin häirintää, syrjintää, kiusaamista ja väkivaltaa ehkäistään?

Lisää Aiheita tasa-arvokeskusteluun LIITE 1

Tämän keskustelun tulisi olla jatkuvaa, kannustavaa ja kunnioittavaa. Oppiaineissa voi olla erilaisia tapoja käsitellä samoja kysymyksiä. Vuosiluokittain niitä käsitellään oppilaan ikä ja kehitys huomioon ottaen.

Tärkeitä aiheita integroitavaksi koulun eri oppiaineisiin tasa-arvon edistämiseksi:

Oppilas ymmärtää, että ihmiset ovat erilaisia, perheet ovat erilaisia ja monikulttuurisuus on rikkautta.

Oppilas oppii, ettei ole tyttöjen juttuja ja poikien juttuja, vaan jokainen voi valita mieleisensä, itselle sopivan tekemisen.

Oppilas oppii keskustelemaan oikeasta ja väärästä sekä kunnioittamaan toista.

Oppilas saa tuoda mielipiteensä esiin tulematta torjutuksi.

Oppilas oppii työskentelemään kaikkien kanssa ja kokee itsensä arvokkaana osana ryhmää.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tulee olla esillä silloin, kun **suunnitellaan koulun toimintaa, juhlia ja tiloja, muodostetaan opetusryhmiä ja valitaan oppimisympäristöjä, menetelmiä ja aineistoja.**

Vuosittain toteutuvat tasa-arvoa edistävät teemapäivät ja käytänteet:

KiVa Koulu -tunnit joka kuukausi eri teemojen mukaisesti

Martti Ahtisaari-päivä 10.11. Koululla valitaan sovittelijaoppilas. LIITE 4

Lapsen oikeuksien päivä 20.10. LIITE 5

Minna Canthin päivä, tasa-arvon päivä 19.3. LIITE 6

3.2 Puututaan

Toinen tavoite on puuttua eriarvoiseen kohteluun enemmän.

Eriarvoinen kohtelu loukkaa yksilön oikeuksia ja estää yhdistävän luottamuksen syntymistä. Se vahingoittaa yhteishenkeä ja heikentää yhteisön vahvuuksia.

Kiusaaminen, häirintä ja syrjintä luovat pelkoa myös niiden parissa, joita ne eivät henkilökohtaisesti koske. Sama koskee väkivaltaa. Päivittäin kouluissa nähdään väkivaltaa eri muodoissa, ja myös siihen tulisi puuttua enemmän.

Miten puututaan?

Eriarvoinen kohtelu, kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta tulee nimetä ja pyrkiä päättämään.

Kaikkien tulisi kertoa, jos itse tai joku toinen tulee kohdelluksi tasa-arvon tai yhdenvertaisuuden vastaisesti. Nyt moni tietää kiusaamisesta, mutta ei tee sille mitään. Moni, jota kiusataan, ei kerro siitä.

Kiusaamista, häirintää ja syrjintää ei voi päättää yksi taho. Vain yhteisestä sopimuksesta voi syntyä eriarvoisuutta vastustava koulu.

Näin puutut eriarvoiseen kohteluun

Sano

Jos näet tai koet eriarvoista kohtelua, kiusaamista, häirintää ja syrjintää, sano ettet hyväksy sitä. Älä ole hiljaa, lähde pois tai anna sellaista kuvaa, ettet huomaa sitä.

Sen sijaan sano, ettet hyväksy sitä. Sano esimerkiksi ”Lopeta”, ”Tuo ei ole oikein”, ”Voiko noin sanoa?” tai ”Noin ei saa sanoa”. Jos voit, perustele: ”Tuo ei ole reilua”. Älä hyväksy kiusaamista, häirintää tai syrjintää.

Kerro

Jos eriarvoinen kohtelu ei lopu heti, kerro siitä. Eriarvoinen kohtelu tulee nimetä ja siitä tulee kertoa. Kerro opettajalle, rehtorille, työtoverille, kaverille tai kotona.

Jos et itse voi tai tahdo kertoa, pyydä huoltajaa, kaveria tai työtoveria kertomaan. Eriarvoisesta kohtelusta voi kertoa myös viestillä, sähköpostissa tai wilmassa.

Myös sen, jota kiusaaminen, häirintä, syrjintä tai väkivalta eivät henkilökohtaisesti koske, mutta joka tietää niistä, tulisi uskaltaa kertoa.

Kenelle kerrotaan?

Oppilas kertoo eriarvoisesta kohtelusta opettajalle tai rehtorille. Opettaja ja muu henkilöstön jäsen kertoo rehtorille.

Jos eriarvoinen kohtelu jatkuu siitä huolimatta, että olet kertonut, kerro siitä uudelleen. Tässä tapauksessa kerro toiselle opettajalle tai rehtorille. Älä jää odottamaan pitkäksi aikaa.

Toimi

Eriarvoinen kohtelu tulee selvittää ja lopettaa. Opettajan, rehtorin ja esimiehen tehtävä on päättää eriarvoinen kohtelu. Selvittämisessä voidaan käyttää sovittelua. Eriarvoisesta kohtelusta voidaan rangaista.

Jos opettaja ei osaa tai voi toimia, hän kysyy apua toiselta opettajalta tai rehtorilta.

Häirinnän ehkäiseminen

Häirintää pyritään ennaltaehkäisemään seuraavin toimenpitein:

- Jokaisessa luokassa keskustellaan häirintään liittyvistä asioista.
- Eryteisesti kiinnitetään huomiota uusien oppilaiden sopeutumiseen kouluun.
- Kouluilla on kiusaamistapausten käsittelyyn selkeät toimintaohjeet esim. KIVA – koulutoiminnan mukaisesti

Toiminta syrjintä – ja häirintätapauksissa

- Ensisijaisena vastuuhenkilönä on aikuinen (opettaja tai kuka tahansa muu henkilökuntaan kuuluva), joka on ensimmäisenä tilanteessa mukana.
- Keskustellaan asianosaisten kanssa ja selvitetään tilanteen kulku
- Kirjataan tapahtumat
- Järjestetään osapuolien kuuleminen ja sovitaan, että häirintä loppuu ja tehdään selväksi, mitä tapahtuu jatkossa, jos sopimus ei pidä
- Sovitaan seurannasta
- Ilmoitetaan asiasta vakavuusasteen mukaan huoltajalle, koulun oppilashuoltohenkilöstölle, koulukuraattorille jne.
- Suoritetaan mahdolliset rankaisutoimet
- Oppilashuolto huolehtii, että sekä uhri että tekijä saavat tarvitsemansa tuen. Mikäli kyseessä on laajempi ilmiö, päätetään yhteisistä toimintatavoista.
- Seurataan, toistuuko tilanne
- Jos tilanne toistuu, pyydetään tekijän huoltajat tulemaan koululle ja selvittämään tilannetta ja pohtimaan, mitä tehdään seuraavaksi. Vakavammissa tapauksissa arvioidaan myös lastensuojelun ja poliisin tarve.

3.3 Muututaan

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi voidaan tehdä enemmän.

Koulu muuttuu jos...

- [Kutsut kaikkia vaikuttamaan yhteisiin asioihin.](#)
- [Seuraat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista ja keskusteleet niistä.](#)
- [Kiinnität huomiota kieleen, asenteisiin, ajattelutapoihin ja käytäntöihin, usein juuri ne luovat ja ylläpitävät eriarvoisuutta.](#)
- [Nimeät eriarvoisuutta luovat tavat ja käytännöt ja pyrit muuttamaan niitä.](#)

- Annat jokaisen kertoa itsestään omalla tavallaan.
 - Vastustat loukkaavia vitsejä ja vihapuhetta.
 - Varot ennakkoluuloja ja yleistyksiä.
 - Pyrit luomaan tiloja, joissa jokainen voi olla oma itsensä.
-
- Pohdit kannattaako jakautua ryhmiin silloin, jos asioita voidaan tehdä yhdessä.
 - Puutut kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan.
 - Käytät toisesta nimeä, jolla hän toivoo tulevansa kutsutuksi.
 - Viittaat toiseen termeillä, joita hän toivoo.
 - Jos käytät kieltä, jossa on sukupuolitetut pronominit, käytät toisen toivomia sanoja.
-
- Ajattelet asioita myös vammaisen ja toimintarajoitteisen ihmisen kannalta.
 - Tunnistat tilanteet, joissa tarvitaan tukea tai apua, kysyt voitko auttaa, mutta et ohjaa ylhäältä.
 - Olet kiusatun puolella ja osoitat sen.
 - Kuuntelet kaikkia heitä koskevissa päätöksissä.
-
- Et oleta kaikilta samanlaisia käsityksiä kodista, perheestä, parisuhteesta tai muusta sellaisesta.
 - Et edellytä kaikilta samanlaisia käsityksiä hyvästä työstä, ammateista ja koulutusaloista.
 - Et sukupuolita tiloja ja toimintaa ilman hyvää syytä.
 - Et esitä tai määrittele toisen kulttuuria, identiteettiä tai elämäntapaa.
 - Hankit tietoa tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta.
 - Kysyt, jos olet epävarma.

4. Toimintasuunnitelma

Koulujen tulee **aktiivisesti arvioida tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista** omassa oppilaitoksessa. Koulun toiminnan kehittämiseen tähtäävä suunnitelmallinen sukupuolten välistä tasa-arvoa edistävä työ **tehdään aina yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden kanssa**. Oppilaiden tulee osallistua koulussa tehtävään suunnitelmalliseen työhön alusta lähtien **lasten ikä ja kehitys huomioiden**. Kunkin koulun velvollisuus on selvittää miten oppilaat kokevat tasa-arvon toteutuneen omassa koulussaan. **Kartoitus oppilaitoksen todellisen ja ajantasaisen tasa-arvotilanteen kartoittamiseksi** voidaan tehdä oppilaiden tai opiskelijoiden sekä opetushenkilöstön keskuudessa esimerkiksi kirjallisen kyselyn avulla. Kysely voidaan toteuttaa erillisenä tai osana muuta oppilaitoksessa toteutettavaa kyselyä. Kartoituksessa voidaan kysyä esimerkiksi koulun vuorovaikutus- ja toimintakulttuurista, koulun ilmapiiristä, opetuksesta, opinto-ohjauksesta, oppimateriaaleista, seksuaalisesta ja sukupuolen perusteella tapahtuvasta häirinnästä sekä toiveista ja kehittämisideoista tasa-arvon edistämiseksi.

Koulussa tehdyn kartoituksen (esim. LIITE 3) perusteella sovitaan kehittämiskohteet ja mahdollisimman konkreettiset toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ne voidaan kirjata vuosisuunnitelmaan. On parempi keskittyä muutaman epäkohdan tehokkaaseen poistamiseen kuin yrittää ratkaista liian monta asiaa samanaikaisesti. Yhdessä sovittujen toimenpiteiden lisäksi on hyvä myös nimetä toimijat, toimenpiteet vastuuhenkilöineen sekä aikataulu valittujen epäkohtien poistamiseen. (ks. LUKU 4)

4.1. Aikaisemmat toimenpiteet

-Koulussamme on laadittu **ensimmäinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma v. 2016**, joka on esitelty kaikille oppilaille ja henkilökunnalle. Suunnitelman pohjalta esimerkiksi vaihdettiin kaikki koulujen wc:t unisex wc:ksi, liikuntatuntien jälkeinen suihkumahdollisuus on tarjottu erityisjärjestelyin, oppilaita kutsutaan lapseksi (ei tytöiksi tai pojiksi) tai henkilökohtaisella nimellä. Henkilökunnalle järjestettiin aiheesta koulutus.

-Koulussamme on toteutettu **OPH:n Hyvinvointiprofiili** jo useiden vuosien ajan ja tuloksien pohjalta on valittu muutama kehittämiskohde vuosittain. Hyvinvointiprofiilia on tarkasteltu OHR:ssä, kotikoulutoimikunnassa, koko koulun tasolla yhteisesti sekä kaikissa luokissa. Tulosten pohjalta on valittu kehittämiskohteita, joita koko koulu on työstänyt eteenpäin.

-Koulussamme on hyvinvointi ollut jo syksystä 2018 kehittämiskohteena ja koulussamme toimii **hyvinvointi ja oppimisen tuki –tiimi (HYKE)**, joka kehittää, edistää ja koordinoi aiheeseen liittyvää toimintaa. Lukuvuonna 2018-18 hyvinvointitiimi organisoii mm. erilaisia tapahtumia (hyvinvointiviikon, hyvinvointimessut) sekä on hankkinut aiheeseen erilaista materiaalia.

-Lukuvuonna 2019-20 otettiin käyttöön **hyvinvointiin liittyvät teemakuukaudet**. Teemakuukaudet on esitelty koululle ja teemoihin on tehty tukikansiot sekä hankittu monenlaista materiaalia, jotka ovat molemmilla kouluilla ao. kaapeissa.

-Erityisopettaja on syksyllä 2019 osallistunut OPH:n hyvinvointiin ja oppimisen tukeen liittyvään koulutukseen (5 op) ja on pitänyt aiheesta luokissa demotunteja lv. 2019-20.

-Lv. 2019-20 erityisopettaja piti molemmissa kouluyksiköissä **kerran kuukaudessa teemakuukauden yhteisen avauksen (n. 20 min.), jossa käsiteltiin kuukauden teemaa**. Diaesitykset sekä aiheeseen liittyvät videot yms. materiaali lähetettiin kaikille käytettäväksi.

-Opettajat ovat pitäneet luokissa noin kerran viikossa teemakuukauteen liittyvän hyvinvointituokion/ -tunnin.

-Molemmilla kouluilla on ns. **hyvinvointiseinä**, jossa esitellään kuukauden teemaa erilaisilla julisteilla, kuvilla yms. materiaalilla.

-Kaikkiin luokkiin on hankittu säännöllisesti (2x vuodessa tilaukset) monenlaisia **oppimisen tuen välineitä**, joiden tarkoituksena on lisätä oppilaiden hyvinvointia. Lisäksi luokkiin ja käytäville on hankittu välineitä, joiden tavoitteena on lisätä sallittua liikuntaa oppitunneille.

-Hyvinvoinnin ja oppimisen tukemiseksi suunniteltiin Autismin kirjon koulutus (3 eri kouluttajaa), joka jouduttiin siirtämään korona-tilanteen vuoksi syksylle 2020.

-**Oppilashuoltoryhmä** on järjestänyt kahtena lukuvuonna fiilisrallin (pisteitä, joita oppilaat kiertävät), johon kaikki oppilaat ovat osallistuneet.

-Lasten **osallisuutta on tietoisesti lisätty**, he ovat olleet mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa tasa-arvon ja yhdenmukaisuutta lisäävää toimintaa (esim. pajapäivä).

-Madedosken koululla toimii **oppilaskunnan hallitus**, joka koostuu jokaisesta luokasta valitusta edustajasta.

-Koulumme opettajia on osallistunut **Erasmus KA2 -hankkeeseen, jonka teemana oli hyvinvointi**. Viisi opettajaa kävi viikon mittaisella kurssilla ulkomailla perehtymässä aiheeseen lisää. Näiden koulutusten antia on hyödynnetty koululla.

TOIMENPITEET VUOSILLE 2019-21:

Syksyllä 2021 tehtiin Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus -kysely molemmilla kouluilla (Madedoski ja Heikkilänkangas). Kyselyn tulokset on esitelty OHR-ryhmässä ja luokissa oppilaille. Luokissa on valittu yksi kehittämiskohde ja siihen toimenpide-ehdotukset. Madecosken koululla oppilaskunnan hallituksen jäsenet ovat esitelleet luokkansa kehittämiskohteen ja toimenpide-ehdotukset oppilaskunnan hallituksen kokouksessa. Heikkilänkankaan koululla kaksi oppilasta/luokka sekä Tyti-ope ja Sari-ohjaaja olivat mukana keskustelemassa ja valitsemassa kehittämiskohteita. Samalla niistä valittiin kaksi Madecosken ja kaksi Heikkilänkankaan koulun kehittämiskohdetta ja niihin toimenpiteet. Helena on esitellyt MK:n asiat koko koululle kuulusjärjestelmän kautta. HK:lla opettajat kertovat ne luokissa. Kehittämiskohteet ovat esillä MK:lla ja HK:lla hyvinvointiseinällä. Oppilaat voivat edelleen esittää myös uusia toimenpide-ehdotuksia. Varsinkin sellaisia ehdotuksia, mitä oppilaat itse voisivat tehdä kehittämiskohteen saavuttamiseksi, toivotaan lisää. Tavoitteena ei ole, että vain henkilökunta tekee töitä asioiden kehittämiseksi, vaan oppilaat voivat itsekin tehdä monia asioita tavoitteiden saavuttamiseksi.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa on esitelty koulun henkilökunnalle kevästä 2020 alkaen ja se on täydentynyt pikku hiljaa (kysely, jonka pohjalta kehittämiskohteet ja toimenpiteet laadittu molemmille kouluille). Rehtori on esitellyt suunnitelmaa Koti-koulu toimikunnassa.

Oppilaille suunnitelmaa esitellään vielä tarkemmin kevään 2021 aikana luokissa luokanopettajan toimesta.

Toimenpide-ehdotuksia on jo ennen joulua aloitettu 2020 ja vuoden 2021 aikana toteutetaan lisää.

Kehittämiskohde	Tavoitteet	Toimenpiteet	Vastuuhenk.	Ajankohta	Seuranta/Arviointi
MADEKOSKI: 1.Viihtyisyyden lisääminen	Tehdään yhdessä koulusta entistä viihtyisämpi paikka.	esim. sisävälkkä, lukuvälkkä, pelivälkkä, erityispäiviä ja -tuokioita, koulu alkaisi joskus myöhemmin, toiveruokapäivä	HYKE-tiimi, opettajat	lv. 2020-2021	kysely oppilaille ja opettajille keväällä 2021
2. Jokaisen persoonallisuuden hyväksyminen	Saan olla oma itseni.	puututaan kiusaamiseen, keskustellaan luokassa.	HYKE-tiimi, opettajat	lv. 2020-2021	kysely oppilaille ja opettajille keväällä/syksyllä 2021
HEIKKILÄNKANGAS: 1.Kaveritaitojen kehittäminen	Vahvistetaan ja kehitetään oppilaiden kaveritaitoja.	kaveripenkki, otetaan kaikki mukaan, aikaa yhteisille leikeille	HYKE-tiimi, opettajat	lv. 2020-2021	kysely oppilaille ja opettajille keväällä/syksyllä 2021

		(pitempiä välkkiä), yhteisiä lautapelejä, riitatilanteiden sovittelu			
2. Toisten auttaminen	Autetaan ja tuetaan koulu-kavereita.	autetaan toisia, puhutaan ystävällisesti toiselle	HYKE-tiimi, opettajat	lv. 2020-2021	kysely oppilaille ja opettajille keväällä/syksyllä 2021

Keväällä 2021 arvioidaan molemmilla kouluilla, miten kehittäminen/toimenpiteet ovat edistyneet.

ARVIOINTI JA SEURANTA:

MADEKOSKEN KOULU:

- lukuvälkkiä pidetty salissa
- sisävälkkiä järjestetty salissa
- ruokalassa oli jouluisia musiikkia ennen joulua
- haastekampanja koko koululle Kaveritaitojen kehittämistä maaliskuussa (saan olla oma itseni, hyväksyn toiset, autetaan toisia, parannetaan ilmapiiriä)
- tasa-arvon ja Minna Canthin päivän tempaus 19.3, OHR mukana järjestämässä (toteemipatsas -> kirjanmerkki)
- näyttely käytävillä, jossa aiheena tasa-arvo ja yhdenvertaisuus: oppilaat saavat piirtää tai kirjoittaa aiheesta, tuotoksia laitettu esille Instagramiin
- oppilaiden toivomia erikoispäiviä/tuokioita pidetty esim. hiihtopäivä
- kenkätempaus: kengät ojennukseen (viihtyvyys, toisen huomioiminen)
- oppilaskunnanhallitus toimii aktiivisesti
- pyörät ojennukseen: pyöräparkkitempaus
- kypärätempaus: kaikille pyöräilijöille kypärät päähän koulumatkoilla
- oppilaiden tekemiä viihtyvyyskylttejä wc:hen ja kenkätelineiden luo
- oppilaskunnan hallitus teki ruokailusta Löökille kirjelmän
- keväällä siivouspäivä: siivotaan koulun ympäristöä

HEIKKILÄNKANKAAN KOULU:

- pitkät välitunnit
- lasten omia esityksiä
- vahvuuspiirustusten näyttely käytävälle
- kaveritunnit

- pitkän päivän välipala: Liikuntasalin ylimääräinen liikuntabreikki kakkosille
- punainen kaveripenkki
- parityöskentely
- ryhmätyöt

4.2 Seuraavat kehittämiskohteet v. 2022-25

Kehittämis- kohde	Tavoitteet	Toimenpiteet	Vastuu- henk.	Ajan- kohta	Seuranta/ Arviointi
MADEKOSKI	Jokainen saa olla oma itsensä.	<ul style="list-style-type: none"> -Annetaan kaikkien olla omanlaisiaan. -Ei arvioida/arvostella toisia (esim. pukeutuminen) -Oppilas kertoo heti aikuiselle, jos joku kiusaa tai kommentoi ikävästi. -Ikävää kommentointia ei sallita lainkaan. -Otetaan kaikki mukaan leikkeihin ja esim. ryhmätöihin. 	HYKE- tiimi, henkilök unta	lv. 2022- 23	kysely oppilaille ja opettajille keväällä 2022, jatkuva seuranta
	Aikuiset puuttuvat enemmän/tasapuolisesti oppilaiden ei-toivottuun käyttäytymiseen ja ristiriitatilanteisiin	<ul style="list-style-type: none"> -Koulun aikuiset pyrkivät kuuntelemaan oppilaiden kertomia asioita tarkemmin ja selvittämään asiat loppuun. -Koulun aikuiset ottavat riidat heti käsittelyyn, jos se vain on mahdollista. -Oppilaat pyrkivät välttämään ei-toivottua käyttäytymistä. -Oppilaat kertovat rohkeasti aikuiselle riidoista. -Oppilaskunnan hallitus jakaa Rauhamieli-palkinnon vuosittain hyvin 	HYKE- tiimi, henkilök unta	lv. 2022- 23	kysely oppilaille ja opettajille keväällä 2022, jatkuva seuranta

		käyttäytyvälle oppilaalle.			
HEIKKILÄN-KANGAS	Kaikki pääsevät mukaan leikkeihin.	Pyydän päästä leikkiin mukaan. "Voinko tulla mukaan?" Punaisen portin luona voi pyytää aikuiselta apua löytää kaveri tai tekeminen.	HYKE-tiimi, henkilökunta	lv. 2022-23	kysely oppilaille ja opettajille keväällä 2022, jatkuva seuranta
	Tarvitsen huomiota aikuiselta.	Kerron aikuiselle, että haluan kertoa tai näyttää jotain. Punaisen portin luona välitunnilla voi pyytää aikuista luokseen.	HYKE-tiimi, henkilökunta	lv. 2022-23	kysely oppilaille ja opettajille keväällä 2022, jatkuva seuranta

4.3 Suunnitelman hyväksyminen, tiedottaminen ja toimeenpano

4.4 Arviointi ja seuranta

4.2 Seuraavat kehittämiskohteet v. 2023-2024

Kehittämiskohde	Tavoitteet	Toimenpiteet	Vastuuhenk.	Ajankohda	Seuranta/Arviointi
MADEKOSKI 1. Kaikki mukaan ryhmiin.	Pyritään osallistamaan kaikki koulun oppilaat ryhmiin.	Koko koulu valmistaa yhteisen ryhmätyön, esim. Suuren maalauksen	Madekosken opettajat ja Hyke-tiimi	Kevät 2024	Arvioidaan yhteistä tuotosta koko koulun kanssa.

2. Kaikki mukaan: aletaan kaikkia välkällä.	Hyväksytään kaikki oppilaat mukaan välituntitoimintaan.	Järjestetään joskus välkkiä, joissa kaikki voivat leikkiä opettajan johdolla.	Madekosken opettajat ja Hyke-tiimi	Kevät 2024	Jatkuva seuranta ja kysely oppilailta suullisesti/kirjallisesti keväällä 2024, miten tavoite kaikkien oppilaiden mukaan ottaminen on toteutunut.
HEIKKILÄN-KANGAS: 1. Yhteinen tekeminen ja toiminta	Enemmän yhteistä toimintaa	Kerran kuussa pidetään peli/leikkitunti.	Hyke-tiimi ja opettajat	Lv.2023-2024	Jatkuva seuranta ja kysely suullisesti keväällä 2024, miten tavoite yhteisestä tekemisestä on toteutunut.
2. Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan.	Kuunnella lasta enemmän	Oppilas sanoo reippaasti: "Minulla on tärkeää asiaa".	Hyke-tiimi ja opettajat	Lv.2023-2024	Jatkuva seuranta ja kysely suullisesti keväällä 2024, miten tavoite kuunnella lasta on toteutunut.

Keväällä 2024 arvioidaan molemmilla kouluilla, miten kehittäminen/toimenpiteet ovat edistyneet.

Aiheita tasa-arvokeskusteluun:

Onko koulusi tasa-arvoinen? Kohdellaanko kaikkia oppilaita tasa-arvoisesti?

- kohtelee ko opettaja samalla tavalla tyttöjä ja poikia?
- kohtelevatko oppilaat toisiaan samalla tavalla sukupuolesta riippumatta?
- suhtaudutko itse samalla tavalla tyttöihin ja poikiin?

Käyttäytyisitkö koulussa toisin, jos olisit toista sukupuolta?

- voitko tehdä niitä asioita, joista pidät?
- odotetaanko sinun tekevän asioita vain sen takia, että olet tyttö/poika/muuta sukupuolta oleva oppilas?
- vaikuttavatko muiden mielipiteet valintoihisi?
- voitko olla oma itsesi koulussa?

Tunnetko olosi koulussa turvalliseksi?

- tuletko mielelläsi kouluun?
- missä/milloin et tunne oloasi turvalliseksi?
- pystytkö kertomaan opettajalle, jos sinua tai ystävääsi kiusataan?
- puuttuvatko opettajat kiusaamiseen riittävän hyvin?
- onko sinulla koulussa eri sukupuolta olevia kavereita?
- miten tyttöjen ja poikien ystävyyteen suhtaudutaan?

Millainen on mielestäsi tasa-arvoinen koulu?

- mikä koulussasi erityisesti edistää tasa-arvoa?
- onko sellaisia ongelmia, joihin voisit vaikuttaa omalla toiminnallasi?
- toivoisitko muutoksia oppitunneille, välitunneille tai koulumatkoille?

Liite 2

Tasa-arvon edistäjän pieni sanakirja

Sukupuoli

Sukupuoli voi tarkoittaa virallisen, henkilötunnuksesta ilmenevän sukupuolen lisäksi esimerkiksi sukupuolirooleja, naiseuden ja mieheyden sosiaalisia merkityksiä, yksilön sukupuoli-identiteettiä tai fyysisiä ominaisuuksia.

Sukupuoli-identiteetti

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta sukupuolestaan. Useimpien ihmisten sukupuoli-identiteetti vastaa heille syntymässä määriteltyä sukupuolta. Sukupuoli-identiteetti on kuitenkin aina yksilöllinen.

Sukupuolen ilmaisu

Sukupuolen ilmaisu tarkoittaa sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Sukupuolen ilmaisu voi olla pukeutumista naiselle tai miehelle tyyppisinä pidettyihin vaatteisiin tai käyttäytymistä tai elehtimistä sellaisilla tavoilla, joita pidetään naiselle tai miehelle ominaisina.

Seksuaalinen suuntautuminen

Seksuaalinen suuntautuminen kertoo siitä, keneen henkilö tuntee vetovoimaa emotionaalisesti ja/tai eroottisesti. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen kuuluvat niin homous, lesbous, biseksuaalisuus kuin heteroseksuaalisuus sekä muut tavat määritellä seksuaalista suuntautumista.

Sukupuoliristiriita

Sukupuoliristiriita tarkoittaa sitä, että ihmisen tunne omasta sukupuolesta ei vastaa hänen kehoaan eikä toisten hänessä näkemää sukupuolta.

Sukupuolivähemmistöt

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ne ihmiset, joiden biologinen, sosiaalinen tai psyykinen sukupuoli eivät vastaa toisiaan. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat transsukupuoliset, transgenderit, transvestiitit ja intersukupuoliset. Transsukupuoliset henkilöt kokevat, ettei heidän sukupuolensa vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta. Transgender (muunsukupuolinen) ei koe kuuluvansa selkeästi mies- eikä naissukupuoleen. Transvestiiteilla on tarve toisinaan ilmaista pukeutumisellaan tai muilla tavoin eri sukupuolta. Intersukupuolisuus on käsite, jolla voidaan viitata sekä siihen, ettei lapsen sukupuolta ole mahdollista määrittää hänen sukuelintensä ulkonäön perusteella, että lisäksi myös muunlaiseen sukupuoliominaisuuksien poikkeavuuteen.

Sukupuolietoinen opetus

Sukupuolietoinen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa oppijassa. Opetuksessa pidättäydytään sosiaalistamasta oppilasta hänen ulkoiseen sukupuoleensa. Sukupuolietoisessa opetuksessa tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä kyseenalaistetaan ja puretaan niitä sukupuolten tasa-arvoa rakentaen. Oppilaita ohjataan yksilöllisiin valintoihin ja lievitetään täten opinto-, koulutus- ja uravalintojen segregatiota.

Sukupuoleen perustuva syrjintä

Sukupuoleen perustuvaa syrjintää on henkilön asettaminen sukupuolen (mukaan lukien sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu) vuoksi eriarvoiseen asemaan. Syrjintää on myös seksuaalinen tai sukupuoleen perustuva häirintä. Sukupuoleen perustuva syrjintä saattaa yhdistyä muihin syrjintäperusteisiin. Silloin kun syrjintä johtuu useasta syystä, puhutaan moniperusteisesta syrjinnästä.

Sukupuoleen perustuva häirintä

Sukupuoleen perustuvalla häirinnällä tarkoitetaan ei-toivottua käytöstä, joka liittyy henkilön sukupuoleen, mutta ei ole luonteeltaan seksuaalista. Tällä käytöksellä loukataan tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Samalla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

Seksuaalinen häirintä

Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä ei-toivottua käytöstä, joka on luonteeltaan seksuaalista. Tällaisella käytöksellä loukataan tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta erityisesti luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

Heteronormatiivisuus

Heteronormatiivisessa ajattelumallissa heteroseksuaali mies ja heteroseksuaali nainen edustavat luonnollisia, oikeutettuja, toivottuja ja usein ainoita mahdollisuuksia olla ihminen. Heteronormatiivisuus heijastuu instituutioihin, rakenteisiin, ihmissuhteisiin ja käytäntöihin.

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat perusoikeuksia ja tarkoittavat periaatteessa samaa asiaa: syrjimättömyyden ja tasavertaisten mahdollisuuksien varmistamista kaikille sukupuolesta, etnisestä taustasta, kielestä, kansalaisuudesta, iästä, vammaisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, vakaumuksesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä riippumatta. Lainsäädännössä ja viranomaistyössä tasa-arvo tarkoittaa useimmiten sukupuolten tasa-arvoa. Muihin syrjintäperusteisiin viitattaessa käytetään käsitettä yhdenvertaisuus.

Tasa-arvokysely

Tasa-arvotyö on taitolaji – Opas sukupuolen tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa.

Opetushallitus.

Oppaat ja käsikirjat 2015:5. www.oph.fi/julkaisut/2015/tasa_arvotyö_on_taitolaji

Kyselyn toteuttajalle

Tämä kysely voi toimia koulun tasa-arvosuunnittelun lähtökohtana. Koulu voi muokata kysymyksiä vastaamaan paremmin omia tarpeitaan tai käyttää vain osaa niistä. Kysely voidaan toteuttaa, vaikka oppilaiden kanssa olisi käyty tasa-arvokeskustelu tai kyselyä voidaan käyttää keskustelun pohjana. Ennen kyselyä opettajan kanssa voidaan käydä läpi kyselyssä esiintyviä käsitteitä.

Kyselyyn vastaajalle

Hei!

Tyttöjä ja poikia ei aina kohdella koulussakaan tasa-arvoisesti. Ehkä sinä olet huomannut epäkohtia, joihin tahdot muutoksia. Vastaathan huolellisesti seuraaviin kysymyksiin niin osaamme rakentaa koulustamme oikeudenmukaisemman.

A Perustietoja vastaajasta

sukupuoli a) poika b) tyttö c) muu d) en halua vastata

luokka a) 7 b) 8 c) 9

B Viihtyvyys, turvallisuus ja koulun toimintakulttuuri

		Kyllä	Ei
B.1	Tuletko mielelläsi kouluun?		
B.2	Tunnetko olosi turvalliseksi koulussa?		
B.3	Pystytkö kääntymään opettajan puoleen, jos sinulla on huolia koulussa?		
B.4	Koulussa jokainen saa olla oma itsensä ja ilmentää sukupuoltaan haluamallaan tavalla onpa hän tyttö, poika tai muunsukupuolinen.		

Avoin vastaus

C Opetus ja ohjaus**Vastaa seuraaviin väittämiin. Olet kuluneen vuoden aikana kokenut, että...**

		Kyllä	ei
C.1	oppilaan sukupuoli vaikuttaa siihen, miten opettaja kohtelee häntä.		
C.2	oppilaan sukupuoli vaikuttaa opintosuoritusten arviointiin.		
C.3	opettajat asettavat erilaisia vaatimuksia oppilaan sukupuolesta riippuen.		
C.4	kaikkia kannustetaan yhtä paljon sukupuolesta riippumatta.		
C.5	opettajat sallivat tyttöjen ilmaista mielipiteitään tunneilla.		
C.6	opettajat sallivat poikien ilmaista mielipiteitään tunneilla.		
C.7	poikia rohkaistaan tekemään heitä itseään kiinnostavia oppiainevalintoja.		
C.8	tyttöjä rohkaistaan tekemään heitä itseään kiinnostavia oppiainevalintoja.		
C.9	poikia rohkaistaan tutustumaan myös perinteisesti naisvaltaisiin ammatteihin.		
C.10	tyttöjä rohkaistaan tutustumaan myös perinteisesti miesvaltaisiin ammatteihin.		

Avoin vastaus

--

D Oppikirjat ja muu opetusaineisto**Onko oppikirjoissa tai muissa opetusaineistoissa**

		Kyllä	Ei
D.1	perinteisiä sukupuolirooleja noudattavia tekstejä tai kuvia?		
D.2	perinteisiä sukupuolirooleja rikkovia tekstejä tai kuvia?		
D.3	esimerkkejä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä ja sateenkaariperheistä?		

Avoin vastaus

--

--

E Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä koulussa

Oletko viimeksi kuluneen vuoden aikana kokenut tai havainnut

		Kyllä	Ei
E.1	vartaloon tai seksuaalisuuteen kohdistuvia ikäviä huomautuksia tai nimittelyä?		
E.2	loukkaavaa kaksimielistä tai härskiä puhetta?		
E.3	sosiaalisessa mediassa kuvia tai julkaisuja, jotka koit loukkaavaksi tai ahdistavaksi?		
E.4	epäasiallisia viestejä tai puheluja, jotka koit ahdistaviksi?		
E.5	lähentelyä tai fyysistä koskettelua, jonka koit epämiellyttäväksi tai ahdistavaksi?		
E.6	seksuaalisia ehdotuksia tavalla, jonka koit ahdistavana tai epämiellyttävänä?		
E.7	muuta, jonka olet kokenut sukupuoleen perustuvaksi tai seksuaaliseksi häirinnäksi?		

Jos vastasit johonkin kohdan E kysymykseen myöntävästi

		Kyllä	Ei
E.8	kohdistuiko häirintä sinuun?		
E.9	kerroitko häirintään syyllistyneelle, että hänen tulisi lopettaa ahdistavaksi tai epämiellyttäväksi koettu käytös?		
E.10	saatoitko häirintätapauksen koulun henkilökunnan tietoon?		
E.11	syyllystykö häirintään toinen oppilas?		
E.12	kuuluiko häirintään syyllistynyt koulun henkilökuntaan?		

Jos kerroit häirinnästä jollekin koulun henkilökunnasta

		Kyllä	Ei
E.13	ryhtyikö koulu riittäviin toimenpiteisiin asian selvittämiseksi?		
E.14	jatkuuko häirintä edelleen?		

Oletko itse koulussasi viimeksi kuluneen vuoden aikana

		Kyllä	Ei
E.15	syyllystynyt kohdissa E.1. – E.7. esitettyihin tekoihin?		

Avoin vastaus (Tässä voit kertoa tarkemmin häirinnästä. Jos et ole kertonut koulun henkilökunnalle kohtaamastasi häirinnästä, tässä voit kertoa mikset. Tähän voit kirjoittaa myös nimesi ja luokkasi, jos haluat, että sinuun otetaan yhteyttä häirinnän vuoksi.)

F Muuta

		Kyllä	Ei
F.1	Oletko saanut tarpeeksi tietoa sukupuolten tasa-arvosta koulussasi?		
F.2	Oletko kokenut sukupuolestasi haittaa koulussasi?		
F.3	Käyttäytyisitkö koulussa toisin, jos olisit toista sukupuolta?		
F.4	Onko koulusi tasa-arvoinen?		

Sukupuolten tasa-arvo toteutuu koulussamme seuraavista syistä hyvin/huonosti

Mitä muuttaisit koulussa, jotta sukupuolten tasa-arvo toteutuisi?

Millainen on tasa-arvoinen koulu?

Ohjeistus kouluille

Ahtisaari-päivä – Mistä on kyse?

Ahtisaari-päivää vietetään aina marraskuussa Martin päivän (10.11.) tienoilla. Ahtisaari-päivän viettäminen liittyy Suomen maabrändityöryhmän raporttiin, jossa ulkoasiainministeriölle annettiin tehtäväksi aloittaa Ahtisaari-päivän viettäminen osana Suomen rauhavälittämistoiminnan tunnetuksi tekemistä. Samaisessa raportissa annettiin myös Suomen kouluille tehtäväksi alkaa viettämään sovinnonpäivää, jolloin kouluissa keskusteltaisiin rauhasta ja konflikteista ja opittaisiin ristiriitojen ratkaisemista ja neuvottelemistaitoja. Ulkoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Opetushallitus yhdessä kutsuvat kaikki Suomen koulut mukaan viettämään Ahtisaari-päivää. Vuonna 2011 Ahtisaari-päivää vietetään marraskuun 16. päivänä.



Miksi päivää vietetään?

Valtakunnallisen Ahtisaari-päivän tavoitteena on lisätä tietoa konfliktien ennaltaehkäisemisestä ja ratkaisemisesta niin koulun omassa yhteisössä kuin kansainväliselläkin tasolla. Keskeinen oppimisteema on se, miten otetaan vastuuta ja toimitaan toisten kanssa niin, että kahnauksilta vältyttäisiin ja ristiriitatilanteissa saadaan syntymään ratkaisu, johon kaikki osapuolet ovat tyytyväisiä.

Rauhanneuvottelu, konfliktinratkaisu ja sovittelu -teemojen tavoitteet ovat:

- Lisätä tietoa konfliktien ennaltaehkäisemisestä ja ratkaisemisesta sekä rauhavälittämisestä niin kansainvälisellä tasolla kuin koulun omassa yhteisössä.
- Nostaa esille erilaisia tahoja, jotka tekevät työtä sovittelun ja konfliktin ratkaisun parissa.

Rauhanneuvottelu, konfliktinratkaisu ja sovittelu -teemojen pedagogiset periaatteet ovat:

- Opettaa erilaisten näkökulmien ja ajattelutapojen kunnioittamista, arvostamista ja ymmärtämistä.
- Opettaa toisista välittämistä ja positiivista ajattelutapaa, joka parhaimmillaan ennaltaehkäisee ristiriitojen syntymistä.
- Opettaa ajattelemaan ratkaisukeskeisesti erilaisissa ristiriita- ja konfliktitilanteissa sekä edistää oppilaiden vuorovaikutustaitoja.
- Opettaa ottamaan vastuuta ja toimimaan toisten kanssa niin, että ristiriitatilanteissa saadaan syntymään ratkaisu, johon kaikki osapuolet ovat tyytyväisiä.

Miten päivää voi koulussa viettää?

Koulut itse määrittelevät, missä laajuudessa haluaa Ahtisaari-päivää viettää ja miten sen toteuttaa. Oppilaiden iästä riippuen päivän aikana voidaan käsitellä hyvin erilaisia asioita. Koulussa voidaan keskustella rauhanvälityksestä, kriiseistä, neuvottelemisen ja sovittelun tärkeydestä aina kansainvälisistä kriiseistä koulun omiin kahinoihin. Toteuttamisen tavat voivat vaihdella esimerkiksi koulun yhteisen aamunavauksen tai juhlan järjestämisestä teemaoppitunnin pitämiseen tai sovittelijaoppilaan valitsemiseen. Kouluissa voidaan myös järjestää työpajoja, joissa oppilaat voivat oppia neuvottelemistaitoja käytännön tasolla erilaisten roolisimulaatioiden kautta, jolloin kyse voi olla koulun pihan omista erimielisyyksistä tai laajemmin kansainvälisistä kriiseistä.

Koulut voivat myös kutsua päivän teemaan sopivia vierailijoita, esimerkiksi rauhanneuvottelun tuntijoita, rikosten sovittelun asiantuntijoita tai vertaissovittelukouluttajia kertomaan omasta erikoisalastaan tai vetämään työpajoja. Vierailijoita voi lähteä tiedustelemaan vaikkapa erilaisista kansalaisjärjestöistä, oikeuslaitoksesta, poliisista, puolustusvoimista tai ulkoasiainministeriöstä.

Sovittelijaoppilaan valinta

Yksi tapa toteuttaa Ahtisaari-päivän viettoa on järjestää koulussa sovittelijaoppilaan valinta, jonka tarkoitus on nostaa esille koulun omassa yhteisössä sovittelevassa hengessä toimineita oppilaita. Valinta voidaan toteuttaa joko jollakin luokkatasolla, koko koulun tasolla tai sitten vaikkapa koko kunnan koulujen tasolla. Vuonna 2011 esimerkiksi Oulussa kaksi koulua, Kastellin koulu ja Oulun lyseon lukio, valitsevat sovittelijaoppilaan osana presidentti Martti Ahtisaaren vierailua näissä kouluissa.

Sovittelijaoppilaan valitsemisen perusteet

- Oppilaat valitsevat vuosittain henkilön tai ryhmän ansiokkaasta sovittelutyöstä tai taustatyöstä rauhallisen kouluilmapiirin aikaansaamisessa tai tukemisessa. Sovittelijaoppilaan valinnan ideana on antaa tunnustusta joko yksittäisille oppilaille tai jollekin ryhmälle oman koulun rauhallisen ilmapiirin edistämisestä
- Sovittelijaoppilas
 - on omalla toiminnallaan edistänyt koulu yhteisön positiivista ja rakentavaa ilmapiiriä
 - osoittaa ymmärtämystä toisten erilaisia näkökulmia kohtaan ja kunnioittaa niitä
 - on mahdollisesti edesauttanut koulussa tapahtuneen ristiriitatilanteen ratkaisemisessa

Alemmilla luokilla valitsemiskriteereitä on hyvä avata oppilaille muutaman esimerkin kautta. Tällaisia esimerkkejä voivat olla riita- tai kiusaamistilanteet oppilaiden välillä, joissa joku oppilas on vaikkapa puuttunut tilanteeseen tai pyrkinyt edesauttamaan sovun syntymistä. Esimerkkinä voi kertoa myös oppilaasta, joka on omalla toiminnallaan edistänyt koulun hyvää ilmapiiriä ja yhteishenkeä.

Hyödyllisiä lisäaineistoja löytyy seuraavista paikoista:

Ulkoasiainministeriö

Ulkoministeriön tuottamia aineistoja kouluille opetus- ja taustakäyttöön

OKM

Opetus- ja kulttuuriministeriön globaalikasvatuksen materiaaleja ja aineistoja opetuksen toteutukseen.

CMI

Presidentti Martti Ahtisaaren perustama kansalaisjärjestö Crisis Management Initiavite tuottaa tietoa ja käytännön ratkaisuja rauhanprosesseihin ja konfliktien ratkaisuun. Sivulla on myös tietoa presidentti Ahtisaaresta henkilönä.

CMI:n Every Peace Matters -video (Videota voi hyödyntää opetuksessa.)

YK-liitto

Suomen YK-liiton tuottamia materiaaleja kouluille sekä mahdollisuus kouluvierailijan kutsumiseen

Unicef

Unicefin tuottamia erilaisia opetusmateriaaleja koulujen käyttöön sekä mahdollisuus kouluvierailijan kutsumiseen

Verso

Suomen vertaissovittelufoorumin tuottama Ahtisaari-päivän oppituntisisältö koulujen käyttöön

KiVa-koulu

Turun yliopiston psykologian laitoksen ja Oppimistutkimuksen keskuksen kehittämä KiVa Koulu –hanke tähtää koulukiusaamisen vähentämiseen ja ennaltaehkäisemiseen.

Rauhankoulu

Rauhanliiton rauhankoulu tarjoaa rauhankasvatusta eri luokka-asteille sekä erilaisia oppimateriaaleja hyödynnettäväksi oppitunneille.

Liite 5

Lapsen oikeuksien päivä 20.11.



LINKKEJÄ LAPSEN OIKEUKSIIN PÄIVÄÄN:

<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-paiva-ja-viikko/>

<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-paiva-ja-viikko/2017-yhdenvertaisuus/yhdenvertaisuusmateriaalit/>

<https://maailmankoulu.fi/lapsen-oikeuksien-paiva/>

https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/Oikeuden_aika%21alakoulu.pdf

<https://maailmankoulu.fi/elokuvia-alakoulu-ja-ylakoulu/>

Liite 6

Minna Canthin päivä, tasa-arvon päivä 19.3.

Minna Canth (1844–1897) oli suomalainen kirjailija ja yhteiskunnallinen vaikuttaja. Canthin elämäntyö on vaikuttanut suuresti Suomen kehittymiseen tasa-arvon ja koulutuksen edelläkävijämaaksi. Hän on ainoa suomalaisnainen, jolla on oma liputuspäivä.

Ensimmäinen ehto naisen edistymiselle on persoonallinen ja henkinen vapaus. Siihen perustuu kaikki muu.

(Helle Kannila toim.: Minna Canthin kirjeitä)

Lehtinainen, kirjailija, liikemies ja yhteiskunnallinen vaikuttaja

Minna Canth, alkujaan Ulrika Wilhelmina Johnsson, syntyi Tampereella 1844 vaatimattomiin oloihin. Vuonna 1853 perhe muutti Kuopioon hoitamaan Finlaysonin lankakauppaa. Canthin tyttökoulukokemukset Kuopiossa olivat turhauttavia, ja hän arvosteli niitä myöhemmin näkyvästi: tyttökouluissa syntyy käsityötaitoisia naisraukkoja, jotka kulkevat tietämättömyyden kahleissa.

Kosioikäiseksi vartuttuaan Canth haaveili, vastoin ajan yleistä tapaa, itsenäisen naisen urasta. Jyväskylässä käynnistyi vuonna 1863 kansakoulunopettajaseminaari, joka oli tie vapauteen: opettajattarena nainen saattoi elättää itsensä menemättä naimisiin. Sitä ennen naiset olivat voineet kouluttautua Suomessa vain kättilöiksi.



Canthin opinnot Jyväskylässä keskeytyivät, kun hän vastasi myöntävästi luonnontiedonopettajansa Johan Ferdinand Canthin kosintaan. Naimisissa olevan naisen ei ollut tuohon aikaan soveliaista opiskella. Miehensä toimittamien sanomalehtien myötä hän pääsi kuitenkin lehtityöhön ja ryhtyi julkaisemaan novelleja, uutisia ja yhteiskunnallisia kannanottoja.

Minna Canth odotti seitsemättä lastaan, kun hänen miehensä kuoli 1879. Hieman sen jälkeen Canth sai valmiiksi ensimmäisen näytelmänsä Murtovarkaus, ja palasi perheineen lapsuudenkotiinsa Kuopioon. Canth otti hoitaakseen lankakaupan ja avasi sen menestyksen myötä myös sekatarvarakaupan. Liiketoiminta toi taloudellista turvaa, joka mahdollisti Canthin työn kirjailijana.

Kuopiossa Canthin kotitaloon Kanttilaan muodostui Minnan salonki, kirjallinen ja aatteellinen kohtauspaikka. Siellä nähtiin mm. Juhani Aho, Akseli Gallen-Kallela ja Järnefeltit sekä Sibeliukset. Myös Kuopion naisintelligenssi muodosti siellä yhteiskunnallisia kannanottojaan, joilla osallistuttiin valtakunnallisiin keskusteluihin. Kuopion konservatiivisissa piireissä salongin aatteellisesti vapaamielinen ilmapiiri aiheutti pahennusta. Canth muun muassa, henkilökohtaisesta kristinuskostaan huolimatta, kannatti uskonnonvapautta.

Canth toimi liikemaisena, kirjoittajana ja salongin emäntänä kuolemaansa saakka. Hän menehtyi vain 53-vuotiaana sydänkohtaukseen vuonna 1897.

Naisten ja vähäosaisten asialla

Minna Canth raivasi tietä naisille useilla alueilla. Hän oli ensimmäinen suomenkielinen lehtinainen, joka otti kärkevästi kantaa yhteiskunnallisia epäkohtia havaitessaan. Hänen ensimmäisen lehtikirjoituksensa otsikko oli "Tyttäriemme kasvatus".

Canth kuului koulutuksensa puolesta etuoikeutettuun naisten joukkoon, minkä hän myös tiedosti. Hänestä tulikin suomenkielisen koulutuksen pioneereja. Myös menestyvänä liikemaisena Canth oli aikanaan harvinainen tapaus.

Canth julkaisi kymmenen näytelmää, kahdeksan laajaa novellia tai kertomusta, kaksiosaisen novellikokoelman sekä pamfletin. Hän on Aleksis Kiven ohella toinen merkittävä näytelmäkirjailija ja prosaisti.

Realismin edustajana Canth halusi kuvata köyhien ja erityisesti naisten elämää sellaisena kuin se on. Kaunistelematon tyyli ei miellyttänyt kaikkia, ja Canth saikin runsaasti kritiikkiä osakseen. Hän kuitenkin tutustui itse niihin olosuhteisiin ja ihmisiin, joista kirjoitti, ja tiesi niiden olevan totta.

Keskeisiä teoksia

- Työmiehen vaimo, näytelmä (1885)
- Köyhää kansaa, näytelmä (1886)
- Kovan onnen lapsia, näytelmä (1888)
- Kauppa-Lopo, novelli (1889)
- Sylvi (1893)
- Papin perhe, näytelmä (1891)
- Anna Liisa, näytelmä (1895)

Ensimmäinen liputuspäivän saanut nainen

2000-luvun alkupuolella sisäasiainministeriö oli saanut useita esityksiä sen puolesta, että Minna Canthin syntymäpäivä nimettäisiin yleiseksi liputuspäiväksi. Kuopiolainen Kanttilan kulttuurikeskuksen kannatusyhdistys oli lisäksi esittänyt, että päivän nimeksi tulisi Minna Canthin ja tasa-arvon päivä.

Vuonna 2003 sisäasiainministeriö antoi määräyksen, että valtion virastojen ja laitosten tulee liputtaa Minna Canthin syntymäpäivän ja tasa-arvon johdosta 19.3. Ministeriö suositti liputusta myös yleisesti.

Yleisen liputuksen suositusta jatkettiin seuraavina vuosina, ja ministeriö jäi seuraamaan sen toteutumista. Jos liputus saisi yleisen hyväksynnän, Helsingin yliopiston almanakkatoimistolle voitaisiin tehdä esitys, että päivä merkitään kalenteriin yleiseksi liputuspäiväksi.

Minna Canth ja tasa-arvo saivat vakiintuneen liputuspäivänsä vuonna 2007, ja Minna Canthista tuli kahdeksas suomalainen merkkihenkilö, joka on saanut oman liputuspäivänsä. Häntä edelsi seitsemän miestä.